

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้ความร่วมมือทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่กับท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ปีที่ 3” มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับสังเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่ จนนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางการยกระดับศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่อย่างยั่งยืน โดยการรวบรวมวรรณกรรมในส่วนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างกรอบการวิจัยอันประกอบด้วย 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3) แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 4) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) 5) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ 6) แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์วิถีชุมชน 7) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 8) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 9) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 10) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการได้ให้ความหมายและคำนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังต่อไปนี้

การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบันโดยสามารถรองรับความต้องการหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง ๆ ด้วยทั้งนี้ มาตรฐานการครองชีพที่เลวขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุดจะ ยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term Sustainability) รวมถึงครอบคลุมมาตรการการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับคนรุ่นหลังโดยอย่างน้อยให้มาก ๆ พอกับชนรุ่นปัจจุบันที่ได้รับมาและเป็นการพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลก

โดยรวมเพื่อชนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง (เฉลิมเกียรติ แก้วหอม, 2555 อ้างจาก เกื้อ วงศ์บุญสิน)

การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง 3 ด้าน คือเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันโครงการพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นอะไรที่ไกลกว่าเพียงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการเปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคม เพื่อลดการบริโภคทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมลงไปในระดับที่ยังรักษาความสมดุลที่ดี ทำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่ทำลายล้างอย่างที่ผ่านมา และยังทำกันอยู่หลายแห่งให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน อยู่ดีกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข (สุทธิดา ศิริบุญหลง, 2554)

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึงการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ต้องขึ้นาภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ (<http://wean-wean-greentourismblogspotcom.blogspot.com>, 2552)

สุทธิกาญจน์ ไชยเมืองดี และคณะ (2556) อ้างจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า หมายถึง การพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้เป็นประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหรือที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Sustainable Tourism เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกันมากขึ้น เนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ตามความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและ

วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุดและตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกันรวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

2.1.2 กลยุทธ์การจัดการด้านท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

หลักการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในสามมิติดังที่ได้กล่าวต่อไปนี้ เนื่องจากทุกด้านล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันดังนี้ (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554) ซึ่งสามารถปรับประยุกต์กับกลยุทธ์การจัดการด้านท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้

(1) มิติการพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การพัฒนาคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลกับการท่องเที่ยว โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงมีสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรและผลประโยชน์ด้านการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมและพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการทางสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมทั้งมีทุนทางสังคมที่อยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสมเพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

(2) มิติการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ โดยระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่องในระยะยาว และเป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีคุณภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้องเป็นไปอย่างสมดุลและเอื้อต่อประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการแข่งขันและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น จะต้องนำมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเป็นต้นทุนทางการผลิตในระยะต่อไป รวมทั้งเป็นข้อจำกัดของการเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

(3) มิติการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับสภาพเดิมให้มากที่สุด เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีโอกาสและมีปัจจัยในการดำรงชีพ ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ มุ่งการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช

ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล รวมถึงการชะลอการใช้และนำเทคโนโลยีสะอาดมาใช้ให้มากที่สุด

นอกจากนั้นแล้วกลยุทธ์การจัดการด้านท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หากจะประยุกต์ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นไปตามเป้าหมายแล้ว ควรนำองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเข้ามาใช้ในการวิเคราะห์และจัดการด้านการท่องเที่ยวตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ (พะยอมธรรมบุตร, 2549-2550) สามารถแบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภท ดังนี้

(1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบ โครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น สนามบิน ระบบคมนาคม ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมการขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

(2) การมีที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืน ได้แก่ ที่พักประเภทต่าง ๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรมประเภทต่าง ๆ จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่าง ๆ กัน ซึ่งจะทำให้มีราคาและบริการในระดับต่างกัน ได้แก่ ภัตตาคาร บาร์ สระว่ายน้ำ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ชาวน่า ศูนย์กลางธุรกิจ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

(3) แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น ดอยอินทนนท์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพของเทือกเขาหิมาลัย หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม หรือการท่องเที่ยวชนบทเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

(4) กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist Activities และ Recreational Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยว มิได้หมายถึงเพียงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เขตเส้นศูนย์สูตรในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำท้องถิ่น การปีนหน้าผา การดำน้ำ ในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือแคนูในบริเวณป่าชายเลน การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว และการร่วมพิธี

บายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

(5) บริการเบ็ดเตล็ดทั้งหมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้านร้านอาหาร โรงพยาบาล ไปรษณีย์ สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ฯลฯ องค์ประกอบทั้ง 5 ประการ ควรปรากฏอยู่บนระบบฐานข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทุกแหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination Management System: DMS)

สรุปได้ว่า กลยุทธ์การจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและประชาชน ภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกัน รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: W.T.O) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า “Tourism comprises the activities of the person traveling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purpose.” จากความหมายนี้สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) เดินทางด้วยความสมัครใจเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อดูและวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2550) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยปกติหรือถิ่นที่พำนักถาวรไปยังที่อื่นด้วยความสมัครใจและเป็นการเดินทางชั่วคราวโดยใช้เวลาพักผ่อน สถานที่นั้น ๆ ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ตามวัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้”

นิตา ชัชกุล (2550) ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยวว่าเป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงจุดหมายปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน”

จากคำนิยามและความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) ผู้เขียนหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ข้างต้นสรุปได้ดังนี้ “การท่องเที่ยว” (Tourism) หมายถึง การเดินทางของมนุษย์จากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจไป และเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยวมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ เช่น การเดินทางเพื่อการพักผ่อน การเดินทางเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬา (อาทิ การแข่งขันกีฬา ซีเกมส์ โอลิมปิก เป็นต้น) การเดินทางเพื่อการศึกษา การเดินทางเพื่อประชุมสัมมนา การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยือนญาติพี่น้องหรือเพื่อน การเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น

ประเภทและปัจจัยของทรัพยากรท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวพร้อมทั้งพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวที่สามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มจะเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวตามประเภทที่ตนชื่นชอบ เราอาจแบ่งประเภทของทรัพยากรท่องเที่ยวตามการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ 3 ประเภท

- (1) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ
- (2) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ
- (3) ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

กิจกรรมปัจจัยของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่

- (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น สนใจด้านความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน
- (2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มีบริการอำนวยความสะดวกด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พักอาหาร จำหน่ายสินค้าที่ระลึก
- (3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง

สรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน คือ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงทรัพยากรท่องเที่ยวจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้น เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเยี่ยมชม ในขณะเดียวกันก็ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวควบคู่กันไป โดยใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนานที่สุด แต่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

2.3 แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมมาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนดำเนินการทุกขั้นตอน ดังนั้นการจะทำให้การดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายหรือทิศทางที่กำหนดไว้ จำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถ ทักษะของคน และทรัพยากรบุคคลด้านการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและเมื่อดำเนินงานจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม ก็จะทำให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ และบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ชุมชนการท่องเที่ยวมีผู้ให้นิยามไว้ได้แก่ ดวงพร อ่อนหวาน และคณะ (2554) ซึ่งนิยามชุมชนประกอบไปด้วยคนหลากหลายฝ่ายทั้งคนในท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เข้ามามีบทบาทในการร่วมการพัฒนาในชุมชน โดยงานวิจัยของชุมพล พิษพันธุ์ไฟศาล (2555) อธิบายว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องแสดงบทบาทและความรับผิดชอบในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนที่สำคัญคือ การบรรจุโครงการพัฒนาในแผนยุทธศาสตร์ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจน มีการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาสาธารณูปโภคและส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งหลักการท่องเที่ยวที่สำคัญต้องมาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน ทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้และรับผลประโยชน์ร่วมกัน โดยชุมชนจะทำหน้าที่จัดกิจกรรมที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาคนเป็นแกนหลักสำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชน

2.4 การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis)

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strength, Weaknesses, Opportunities, and Threats โดย Strength คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก ซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี ในขณะที่ Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ ภายในองค์กรที่เป็นผลและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี Opportunities คือ โอกาสหมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือ หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอก ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร และ Threats คือ อุปสรรค หมายถึงปัจจัย และสถานการณ์ภายนอกที่ได้วางการทำงานขององค์กรไม่ให้อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2550) บางครั้งการจำแนกโอกาส และอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้

สามารถเปลี่ยนกลับซึ่งกันและกันเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

การสร้างความเข้มแข็งทางธุรกิจชุมชนมีความสำคัญต่อความอยู่รอดและการเจริญเติบโตของชุมชน ดังนั้น จึงต้องใช้กลยุทธ์การพัฒนาการจัดการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จโดยการพัฒนา 4 ด้านคือ 1) การพัฒนาด้านบุคลากร 2) การพัฒนาด้านการเงิน 3) การพัฒนาด้านการตลาด และ 4) การพัฒนาด้านการผลิต (นันทิยา หุตานุวัตรและ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2550) มีรายละเอียดดังนี้

2.5.1 การพัฒนาด้านการพัฒนาบุคลากร หมายถึง วิธีการในการดำเนินงานของผู้นำและสมาชิกกลุ่มโดยส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติงานอยู่แล้วให้มีความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และประสบการณ์ โดยเหตุที่ทรัพยากรบุคคลมีบทบาทและความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรหรือชุมชนมีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้และความสามารถก็จะช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุผลสำเร็จทั้งนี้ จิระภา ฉิมสุข (2553) ได้ระบุว่า ชุมชนเข้มแข็งและมีศักยภาพได้นั้นเพราะคนในชุมชนมีความรู้และความสามารถ มีน้ำใจ และมีคุณธรรม เพราะฉะนั้นองค์กรควรให้ความสำคัญและพยายามส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในประเด็นของการจัดการด้านการท่องเที่ยวด้วย ส่วน Aref, Redzuan and Gill (2010) ได้อธิบายว่าหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความสามารถให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนก็คือ การที่ชุมชนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้นการที่จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์มีความรู้ความสามารถจำเป็นที่ชุมชนจะต้องมีการหมั่นฝึกฝนและพัฒนาความรู้ความสามารถของคนในชุมชนโดยวิธีการต่าง ๆ ทั้งด้านการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน การอบรม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้รู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้กับบุคลากรในชุมชน

2.5.2 การพัฒนาด้านการเงิน หมายถึง วิธีการในการดำเนินงานของผู้นำและสมาชิกกลุ่มร่วมกันควบคุมการเงินด้วยความโปร่งใส รวมทั้งการระดมทุนจากภายนอกและภายในชุมชนเพื่อให้ธุรกิจมีความเข้มแข็งทั้งนี้ นันทิยา หุตานุวัตรและ ณรงค์ หุตานุวัตร (2550) ได้อธิบายว่าการจัดสรรผลประโยชน์ที่พอสมควรและเป็นธรรมแก่สมาชิกในรูปของรายได้ เงินปันผล การเป็นเจ้าของทรัพย์สินและการได้รับสวัสดิการ การจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็นธรรมจะพิสูจน์ความเที่ยงธรรมของผู้นำ สำหรับการควบคุมการเงินที่แสดงความโปร่งใส จะพิจารณาจากการมีระบบบัญชีที่เป็นปัจจุบันและมีการตรวจสอบภายในจะช่วยพัฒนาได้มาก

2.5.3 การพัฒนาด้านการผลิต หมายถึง วิธีการในการดำเนินงานของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ร่วมกันพัฒนาการผลิตให้มีความแตกต่างของสินค้า การผลิตโดยใช้วัตถุดิบของท้องถิ่น และการ ลดต้นทุนของวัตถุดิบในราคาที่เป็นธรรมแก่สมาชิก

2.5.4 การพัฒนาด้านการตลาด หมายถึง วิธีการในการดำเนินงานของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ร่วมกันในการสร้างจุดขายจากความแตกต่างของสินค้า การสร้างช่องทางการตลาดโดยอาศัย เครือข่ายของกลุ่ม และ การใช้ข้อมูลทางการตลาดเป็นปัจจัยในการเจรจาต่อรองทางธุรกิจให้เป็น ตลาดที่มีคุณภาพเพื่อให้ธุรกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง ซึ่งอจธรา หลาวทอง และคณะ (2550) ได้ อธิบายว่า แนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวในประเด็นของการพัฒนา กลยุทธ์ทางการตลาดวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยว ควรสร้างความแตกต่างและการสร้างความสามารถ หลัก รวมถึงการจัดการความสัมพันธ์กับลูกค้า ตลอดจนการวางแผนการตลาดด้วยส่วนประสมทาง การตลาดโดยใช้หลักการทางการตลาด 9 Ps ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์ 2) องค์กรประกอบผลิตภัณฑ์ด้าน การท่องเที่ยว 3) การจัดการช่องทางการจัดจำหน่ายการท่องเที่ยว 4) การส่งเสริมการตลาดทางการ ท่องเที่ยว 5) การจัดการส่งเสริมกระบวนการบริการด้านการท่องเที่ยว 6) การจัดสภาพทาง กายภาพทางการท่องเที่ยว 7) การจัดบุคลากรทางการท่องเที่ยว 8) ความร่วมมือทางการท่องเที่ยว และ 9) การกำหนดราคาในการท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการในองค์กรจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลัก ๆ 4 ด้าน คือ การผลิต การตลาด การจัดการคนและการจัดการด้านการเงิน ดังนั้น การสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับ การท่องเที่ยวจำเป็นต้องพัฒนาคนในชุมชนที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว โดยปกติ แล้วก็คือผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งการพัฒนานุคลากร ดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยกลยุทธ์ในการพัฒนาคน เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการบริหาร จัดการการท่องเที่ยว อันประกอบไปด้วย การวิเคราะห์ศักยภาพของบุคคลในชุมชนด้านการ ดำเนินงานการท่องเที่ยว การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนด้านการท่องเที่ยว การทดลอง ฝึกปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ รวมถึงการติดตามและประเมินการปฏิบัติงาน ทั้งนี้วิธีการนำ แนวคิดการจัดการไปใช้ โดยส่วนใหญ่จะใช้ในการอธิบายกิจกรรมของการบริหารจัดการการ ดำเนินงานในองค์กร ได้แก่ การจัดการองค์กร การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การจัดการด้าน การตลาด การจัดการด้านการเงิน และการจัดการด้านการผลิต ขณะเดียวกันมีการกำหนดกลยุทธ์ ในการพัฒนาการบริหารจัดการในแต่ละด้าน เช่น การพัฒนาศักยภาพการจัดการคน การเงิน การตลาด การผลิต

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์วิสาหกิจชุมชน

2.6.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise) หมายถึง การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่ 7 คน ขึ้นไป เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการกิน การอยู่ การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากร การจัดการชุมชน กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเกิดการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ดังนั้น ความหมายของวิสาหกิจชุมชนโดยสรุป คือ การประกอบการเพื่อการจัดการ “ทุนของชุมชน” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและพิทยา ว่องกุล, 2550)

อย่างไรก็ตาม ตามความหมายของวิสาหกิจชุมชนในข้างต้นได้กล่าวถึง “ทุนของชุมชน” ซึ่งลักษณะโดยทั่วไปของ “ทุนของชุมชน” ไม่ได้หมายถึงแต่เพียงเงิน แต่รวมถึงทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม (กฎเกณฑ์ทางสังคมที่รื้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน) (เสรี พงศ์พิศ, 2551)

ทั้งนี้ วิสาหกิจชุมชนมีหลักการคิดคล้ายกับสหกรณ์ เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่า โดยวิสาหกิจชุมชนดำเนินกิจการในชุมชน ไม่ใช่รวมตัวกันไปรับเหมาข้างนอกหรือไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ข้างนอกชุมชน อาจจะใช้วัตถุดิบจากข้างนอกได้ แต่กระบวนการต่าง ๆ ทำในชุมชนในท้องถิ่น โดยสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ เป็นเจ้าของกระบวนการผลิต ไม่ใช่เป็นแค่ลูกจ้างของเจ้าเก่าที่ไปทำในหมู่บ้าน ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติหรือสร้างผลิตภัณฑ์หรือผลิตผล โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนโดยมีหลักการคิดที่สำคัญคือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเอง ลดรายจ่ายให้ครอบครัว สร้างเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีให้ตนเอง และมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในชุมชน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ด้านกำไรสูงสุดและเอาเปรียบผู้บริโภค (เสรี พงศ์พิศ, 2551)

สรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชนโดยใช้ทรัพยากรภายในชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการผลิต มีการเรียนรู้และช่วยเหลือกัน ซึ่งทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในกิจการนั้น ๆ

2.6.2 พื้นฐานของวิสาหกิจชุมชน

วิสาหกิจของชุมชนเป็นแนวคิดที่มุ่งแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ หรือสร้างผลิตภัณฑ์โดยครอบครัวในชุมชน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ด้วยเหตุดังกล่าว การพัฒนาวิสาหกิจของชุมชนจึงตั้งอยู่บนฐานสำคัญ ดังนี้

1) วิสาหกิจชุมชนระดับครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อการอุปโภคบริโภคของตนเองภายในครัวเรือนเป็นหลัก สมาชิกในชุมชนจะสร้างผลิตภัณฑ์ในลักษณะหลากหลาย เพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อ และป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนเวียนเงินอยู่ในหมู่บ้าน และแพร่สะพัดในหมู่บ้าน

2) วิสาหกิจชุมชนระดับชุมชน เมื่อวิสาหกิจของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ขั้นแรกเพื่อลดรายจ่ายหรือเพื่อการพึ่งตัวเองได้แล้ว จึงค่อยขยายขยายออกไปสู่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองไม่ได้ต้องซื้อสินค้าจากภายนอก เพราะการพึ่งตนเองในบางกรณีไม่สามารถทำได้โดยลำพังครอบครัวเดียว วิสาหกิจชุมชนขั้นที่สองจึงเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เกื้อหนุนให้เกิดการพึ่งพาอาศัยระหว่างครอบครัวในชุมชนเดียวกัน เป็นการลดภาระการซื้อของแพงหรือช่วยลดรายจ่ายให้แก่เพื่อนบ้าน เงินไม่ไหลออกไปจากหมู่บ้าน

3) วิสาหกิจชุมชนระดับเครือข่าย การพึ่งตนเองในบางกรณี ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังชุมชนเดียว แต่เป็นไปได้เมื่อหลายชุมชนร่วมมือกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของทุกชุมชน วิสาหกิจระดับเครือข่าย จึงเป็นระบบพึ่งพาอาศัยระหว่างชุมชนที่มีผลผลิตและทรัพยากรแตกต่างกัน

4) วิสาหกิจชุมชนเพื่อการจัดการผลผลิตส่วนเกิน เป็นวิสาหกิจที่ดำเนินการแปรรูปผลผลิตหรือทรัพยากรของชุมชน สร้างผลิตภัณฑ์ต่อเนื่องเพื่อเพิ่มมูลค่าและตอบสนองการตลาดภายนอกชุมชนและเครือข่าย

วิสาหกิจชุมชนจึงแตกต่างกับธุรกิจ อุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดเล็ก (SME) เพราะไม่สามารถใช้กฎเกณฑ์เรื่อง “ทุน” และ “แรงงาน” มาวัดขนาดและความสำเร็จ เพราะวิสาหกิจชุมชนไม่ได้มุ่งเน้นการสร้างผลกำไรเพียงด้านเดียว แต่วิสาหกิจชุมชนเน้นการพึ่งตัวเองของครอบครัว ชุมชน และระหว่างชุมชนหรือเครือข่าย ไม่ได้มุ่งแสวงหากำไรให้มากที่สุด แต่ตอบสนองการอยู่ร่วมกัน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี และมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนจะเป็นการเพิ่มศักยภาพของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนในการพัฒนาความร่วมมือกับระบบเศรษฐกิจภาพรวม เพราะการที่ชุมชนไม่ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอก ย่อม

หมายถึงโอกาสในการพัฒนาความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันจะเป็นไปได้มากขึ้น อันเป็นหลักการที่นำไปสู่ “การเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจระดับประเทศอย่างแท้จริง”

2.6.3 แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

อัตลักษณ์จะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เกี่ยวกับตนเอง การนิยามตนเอง หรือการตอบคำถามว่าเราคือใคร โดยอัตลักษณ์อ้างอิงอยู่กับการจำแนกกลุ่มคน ด้วยป้ายทางสังคมวัฒนธรรม เช่น คนไทย (อัตลักษณ์ทางเชื้อชาติ) ชาย หญิง (อัตลักษณ์ทางเพศ) คนชั้นกลาง ชาวบ้าน (อัตลักษณ์ทางชนชั้น) โดยป้ายเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงความคิดหรือคำที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างเดียวกแต่มีกลไกทางปฏิบัติการของการสร้างความหมายที่จะทำให้เกิดความสำนึกขึ้นภายในแต่ละบุคคลว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่มีลักษณะร่วมกันบางอย่าง (ปริตรดา เกลิมเผ่า กอนันตกุล, 2551)

อัตลักษณ์คือ ความพยายามในการสร้างความชอบธรรมให้สิทธิชุมชนบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิชุมชนตามความเชื่อในมิติของคุณค่า ทั้งคุณค่าตามความเชื่อดั้งเดิมและคุณค่าที่มีการปรับเปลี่ยนผ่านกระบวนการผลิตความเชื่อเดิมมาใช้ในสถานการณ์ใหม่ เพื่อจะตอบสนองและปรับตัวกับสถานการณ์ใหม่ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ (สายันต์ ไพรชาญจิตร์ และคณะ, 2552)

โดยประเภทของอัตลักษณ์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคม (วิริยา วิฑูรย์สถัญญ์ศิลป์, 2550) โดยอัตลักษณ์ส่วนบุคคล หรือการนิยามตัวตนว่าเราเป็นใครโดยจะเกิดขึ้นได้จากการที่เรามีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับบุคคลอื่น ๆ ส่วนอัตลักษณ์ทางสังคมหรืออัตลักษณ์ร่วมคือ กลุ่มคนหนึ่ง ๆ จะมีอัตลักษณ์ร่วมกัน โดยอัตลักษณ์ร่วมกันนี้จะเป็นอย่างใดก็ได้ เช่น อาชีพ ศาสนา แต่ที่สำคัญคือกลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างที่เป็นของกลุ่มตัวเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่น ๆ ทั้งหมดสายันต์

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) (2555) กล่าวว่าประเทศไทยนับเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัฒนธรรม เห็นได้จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานของประเทศ การเปิดกว้างในการนับถือศาสนา ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศิลปวัฒนธรรมประจำชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ เกิดการเปลี่ยนแปลง ผสมผสานหล่อหลอม พัฒนาตามกาลเวลา กระทั่งประยุกต์ร่วมกับวัฒนธรรมทั้งข้างถิ่นและข้ามถิ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมในแผ่นดินไทยที่มีการสืบสานผ่านกาลเวลามา

อย่างยาวนาน ประเทศไทยจึงนับได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งที่เต็มไปด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ไม่น้อยกว่าประเทศใดในโลก

ทั้งนี้ ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมและการจัดการวัฒนธรรม เป็นสิ่งบ่งชี้ที่สำคัญถึงความยั่งยืนของการพัฒนา เมื่อกระแสการพัฒนาประเทศด้วยนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ได้ถูกนำมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศ จึงถือเป็นจังหวะดีที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในท้องถิ่น จะนำต้นทุนวัฒนธรรมที่มีมาเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปในรูปแบบของการท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ (Creative Cultural Tourism) การจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งในส่วนขององค์ความรู้ตามหลักฐานที่ปรากฏ การสืบทอดให้คงอยู่และการดำเนินต่อไป โดยชุมชนจะเป็นผู้แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมต่อไปได้

การสร้างสรรค์การท่องเที่ยวโดยวางอยู่บนพื้นฐานของคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือทุนทางวัฒนธรรมสามารถทำได้ โดยหยิบยกเรื่องราวจากประวัติศาสตร์ ศิลปะท้องถิ่น คนในพื้นที่บ้าน วิถีความเป็นชุมชน วรรณกรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ความงดงามของฝีมือช่าง และอื่น ๆ มาจัดการให้เกิดความน่าสนใจให้สอดคล้องตามคุณค่าของชุมชนหรือเมือง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงผ่านการเรียนรู้ผ่านทางท่องเที่ยว เป็นต้นว่าการได้ใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นการแสดงหรือเป็นสร้างขึ้นมา เช่น นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวและมาสัมผัสกับวิถีชีวิตของการเป็นชาวนา ได้มีโอกาสที่ร่วมทำนากับชาวบ้านที่ยังคงรักษาวิถีความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน หรือการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสมาพักโฮมสเตย์ในชุมชนพร้อมกับได้เรียนรู้วิถีการประกอบอาหารท้องถิ่น เรียนรู้วิถีการทำขนมไทย เป็นต้น

ตัวอย่างที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย คือ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ปฏิบัติงานของ อพท. เพื่อเตรียมประกาศเป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หากพิจารณาในภาพกว้างพบว่า ปัจจุบันอัมพวาประสบความสำเร็จอย่างสูงในการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ริมน้ำ ประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการเดินเล่นตลาดน้ำยามเย็น กิจกรรมดูหิ่งห้อย ล่องเรือชมวิถีชีวิต และการประชาสัมพันธ์ ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมากมาเยี่ยมชมพื้นที่แห่งนี้ ทั้งยังเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวให้กับพื้นที่อื่น ๆ ได้มาศึกษาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว หากแต่วิสัยทัศน์ของผู้บริหารในพื้นที่อัมพวาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่บริเวณตลาดน้ำเท่านั้น แต่ได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อยกระดับให้อัมพวาเป็นเมืองสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism Industry) และต้องการให้มีการพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรม ภายใต้ชื่อ “อัมพวา - Amphawa”

เมื่อมองลึกลงไปในวิถีชีวิตของอัมพวา จะพบว่า เมืองอัมพวานั้นมีรากฐานวัฒนธรรมที่สืบสานกันมาอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องมีชื่อเสียงทางศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะทางด้านดนตรีไทย ถือได้ว่าเป็นเมืองแห่งศิลปะโดยแท้จริง ยกตัวอย่างบุคคลสำคัญทางดนตรีไทยในพื้นที่ คือ ครูหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ดุริยภักดี 5 แผ่นดิน หรือ นายศร ซึ่งเป็นนักระนาดเอกในภาพยนตร์เรื่อง “โหมโรง” ที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างชื่นชมเมื่อครั้งออกฉาย ภาพยนตร์เรื่องนี้ยังได้ปลุกกระแสความรักดนตรีไทยของคนในชาติ และได้แสดงออกให้เห็นถึงความงดงามทางด้านวัฒนธรรมดนตรีอย่างชัดเจน แม้คนที่ไม่เคยมีโอกาสดมผัสดนตรีไทยอย่างลึกซึ้ง หลังผ่านการชมภาพยนตร์ต่างก็แสดงความชื่นชมและเกิดประทับใจในวิถีของดนตรีไทย ทำให้เกิดกระแส “โหมโรง” ตามมา ดนตรีไทยได้ถูกนำกลับมาปรับใช้สังคมอีกครั้งหนึ่ง เมื่อมีผู้ประกอบการจำนวนมากมาหันกลับมาส่งเสริมให้บุตรหลานกลับมาฝึกหัดดนตรีไทยกันอย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่คนไทยเท่านั้น หากแต่ชาวต่างชาติก็เกิดความประทับใจไม่ต่างกัน

จากกรณีศึกษาของอำเภออัมพวาในข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นแหล่งท่องเที่ยว ภายใต้กระบวนการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ซึ่งหากมองถึงสภาพของสังคมชนบทในประเทศไทยจะพบว่า ปัจจุบันยังมีอีกหลายชุมชนที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์และมีความโดดเด่น และพร้อมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแบบไหนถึงจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากนั้นการที่ชุมชนจะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น การนำเสนอความน่าสนใจในเชิงวัฒนธรรมต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนี้

- (1) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์
- (2) โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์
- (3) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิม
- (4) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- (5) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- (6) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์
- (7) ภาษาและวรรณกรรม
- (8) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหาร
- (9) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่าง ๆ
- (10) ลักษณะงานและเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2.8.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

จากการศึกษาบทวนเอกสาร แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพบว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เหมาะสมสำหรับการดูแลสุขภาพร่างกาย จิตใจ รวมถึง สุขภาพการรับประทาน เนื่องจากปัจจุบันคนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพ แทบเกือบจะทุกส่วนของการดำเนินชีวิต เพราะสภาพแวดล้อมในปัจจุบันเราอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรม มลพิษ ความเคร่งเครียดจากการทำงานหรือเคร่งเครียดในด้านอื่น ๆ ทำให้สุขภาพร่างกายและจิตใจของเราทยอยเสื่อมโทรมลงไป ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพของตนเอง โดยการหันมาออกกำลังกายกันมากขึ้น แม้ในบุคคลทั่วไปก็หันมาดูแลสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตใจกันมากขึ้นเช่นกัน (<http://scratchpad.exteen.com/20071218/health-tourism>, 2550)

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและ/หรือการบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพ เช่น การรับคำปรึกษาแนะนำด้านสุขภาพ การออกกำลังกายอย่างถูกวิธี การนวด/อบ/ประคบสมุนไพร การฝึกปฏิบัติสมาธิ ตลอดจนการตรวจร่างกาย การรักษาพยาบาล และอื่น ๆ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่มีจิตสำนึกต่อการส่งเสริมและรักษาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไป การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) จึงมีการจัดรายการท่องเที่ยวพักผ่อนท่ามกลางธรรมชาติเพื่อเรียนรู้วิถีใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดรักษาและสร้างเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้สดชื่นผ่อนคลาย เป็นการเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรง ปรับสภาพจิตใจและร่างกายให้สมดุล และภายหลังการท่องเที่ยวก็สามารถนำกลับไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (ชนิดา ทวีศรี, 2551 อ้างจาก กองอนุรักษ์)

2.8.2 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) อาจแบ่งออกได้ตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของโปรแกรมกิจกรรมการท่องเที่ยวและความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็น 2 ประเภทหลัก (<https://www.l3nr.org/posts/166878>, 2551) ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) เป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมา

ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในที่พักรวมหรือนอกที่พักรวมอย่างถูกวิธี ตามหลักวิชาการและมีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การนวด อบ ประคบสมุนไพร การบริการสวนคนบำบัด (Aroma Therapy) และวารีบำบัด (Water Therapy) การอาบน้ำแร่หรือน้ำพุร้อน การฝึกกายบริหารท่าอาสนี ดัดตน การฝึกปฏิบัติสมาธิแนวพุทธศาสนา การบริการอาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และอื่น ๆ โดยทั่วไปจึงมักนิยมการเดินทางไปท่องเที่ยวในชนบทต่างจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สวยงาม โดยจัดโปรแกรมส่งเสริมสุขภาพที่หลากหลายบรรจุไว้ใน โปรแกรมการท่องเที่ยวด้วย และเลือกพักรวมในสถานที่พักตากอากาศประเภทโรงแรมหรือ รีสอร์ทที่มีศูนย์สุขภาพหรือศูนย์กีฬาให้บริการส่งเสริมสุขภาพที่มีมาตรฐานคุณภาพอย่างแท้จริง เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในสถานที่พักรวมนั้น ๆ จัดไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น ในการให้บริการดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการจึงต้องดำเนินการ พัฒนาการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพจึงถือเป็นรูปแบบการ ท่องเที่ยวที่ได้รับการนิยมนำไปใช้อย่างมาก และมีประโยชน์ในการสร้างจิตสำนึกต่อการ ส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไป ในตัวอีกด้วย

2) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing Tourism) เป็นการ เดินทางไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวไป รับบริการบำบัดรักษาสุขภาพการรักษายาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพในโรงพยาบาลหรือ สถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การตรวจร่างกาย การรักษาโรคต่าง ๆ การ ทำฟันและการรักษาสุขภาพฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม การผ่าตัดแปลงเพศ และอื่น ๆ เป็นต้น โดยทั่วไปจึงมักมีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่บรรจุโปรแกรมการเข้ารับบริการบำบัดรักษา โรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น การตรวจร่างกาย การรักษา โรคต่าง ๆ การทำฟัน การผ่าตัดเสริมความงาม หรือการผ่าตัดแปลงเพศ ฯลฯ เป็นต้น โดยเลือกใช้ บริการในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้ประกอบการ และผู้ให้บริการต้องดำเนินการพัฒนาบริการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมบำบัดรักษา สุขภาพที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และได้มาตรฐานคุณภาพที่เหมาะสม การท่องเที่ยวเชิง บำบัดรักษาสุขภาพจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งประโยชน์ต่อการรักษาฟื้นฟูสุขภาพ นักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

2.8.3 รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

ประเทศไทยได้มีการจัดรูปแบบกิจกรรมการให้บริการการส่งเสริมสุขภาพที่แตกต่างกันหลายบรรจุไว้ในโปรแกรมท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) ที่บริษัทนำเที่ยวเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยว ได้แก่

1) การนวดแผนไทย

การนวดแผนไทยถือเป็นวิธีบำบัดรักษาโรคของไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม เริ่มต้นมาจากความพยายามในการบรรเทาอาการปวดเมื่อย ฟกช้ำ ด้วยการสัมผัสจับต้อง หรือกดบริเวณที่เจ็บเพื่อช่วยเหลือนตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนตนเองและสังฆประสพการณ์มาเป็นการนวดเริ่มจากการนวดตนเอง นวดเพื่อช่วยเหลือนบุคคลในครอบครัวและกระจายกว้างขวางออกไปในชุมชน นอกจากนี้ในค่ายมวยซึ่งมักเกิดอุบัติเหตุจากการต่อสู้ เช่น ไล่หลัด เลือด ชัดยอก จึงมีการบำบัดขั้นต้นด้วยการกด จับ ดัด ดึง เพื่อให้เข้าที่ ทำให้เรียนรู้สืบทอดกันมาและพัฒนาเป็นท่าต่าง ๆ สรุปรูปทเรียนเป็นศาสตร์และศิลปะที่ใช้ในการบำบัดรักษาตราบจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประโยชน์ของการนวดแผนไทย คือ ช่วยทำให้ระบบหมุนเวียนของโลหิตดีสุขภาพแข็งแรง ช่วยทำให้การเคลื่อนไหวของสรีระคล่องแคล่วอย่างธรรมชาติ สามารถบรรเทาโรคและอาการปวดต่าง ๆ ของข้อต่อและกล้ามเนื้อ และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและถ่ายทอดความเอื้ออาทรต่อผู้ถูกนวด

2) การนวดเท้า

การนวดเท้ามีหลักการพื้นฐาน คือ อวัยวะทั้งหมดของร่างกายจะมีการแสดงออกที่สัมพันธ์กับบริเวณเท้าทั้งหมด โดยอวัยวะส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับบริเวณส้นเท้า แล้วกระจายไปสู่ปลายเท้า การนวดเท้าแบบไทยจึงมีวิธีการนวดและการกดจุดบนเท้า ซึ่งจะไปมีผลที่อวัยวะอื่น ๆ ที่อยู่ไกลได้ โดยยังไม่สามารถอธิบายถึงประสาทที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงแบบแพทย์แผนปัจจุบันได้ การนวดเท้าแบบไทยเป็นการนวดโดยรวมเพื่อกระตุ้นเส้นสายให้ลมเดินสะดวก โดยเริ่มจากฝ่าเท้า หลังเท้า แล้วไปที่ขา ซึ่งประโยชน์ของการนวดเท้าเพื่อสุขภาพ คือ ช่วยส่งเสริมสุขภาพโดยกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต น้ำเหลือง และกระตุ้นการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกายให้ทำงานสมดุลดี ช่วยป้องกันโรคบางอย่าง เช่น ท้องผูก หิด ปวดหัว โรคไต โรคเครียด ไมเกรน เป็นต้น และส่งผลดีทางด้านสุขภาพจิต รู้สึกสบายลดความตึงเครียด และสร้างความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว

3) การอบและประคบสมุนไพร หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพและการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกรรมวิธีอบไอน้ำผสมกลิ่นหอมจากพืชสมุนไพร หรือกรรมวิธีประคบร้อนจากพืชสมุนไพร ตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทยโบราณ ซึ่งประกอบด้วย

3.1) การอบสมุนไพร เป็นการอบตัวด้วยไอน้ำที่ได้จากการต้มสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเริ่มต้นจากประสบการณ์การนั่งกระโจมในหญิงหลังคลอด โดยใช้ผ้าทำเป็นกระโจมหรือนั่งในสุม่ไก่ที่ปิดคลุมมิดชิด และมีหม้อต้มสมุนไพรซึ่งเดือดทำให้สามารถอบและสูดดมไอน้ำสมุนไพรและผิวหนังได้สัมผัสไอน้ำด้วยกัน ช่วยให้การไหลเวียนของโลหิตดีขึ้น ทำให้ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล ต่อมาจึงเป็นที่นิยมในประชาชนทั่วไป จึงได้มีการจัดทำเป็นห้องอบตัวด้วยไอน้ำสมุนไพร 2 แบบคือ การอบแห้งหรือที่เรียกว่า “เซาว์น่า (Sauna)” โดยใช้ความร้อนจากถ่านหินบนเตาและการอบเปียก โดยใช้หม้อต้มสมุนไพรที่มีท่อส่งไอน้ำเข้าไปภายในห้องอบ

3.2) การประคบสมุนไพร เป็นวิธีบำบัดรักษาของแพทย์แผนไทย อีกวิธีหนึ่งโดยการนำสมุนไพรสดที่มีด้วยาสำคัญเช่น หัวไพล ขมิ้นอ้อย ตะไคร้ ผิวมะกรูด ฯลฯ ห่อใส่ผ้ารวมกัน โดยใช้วิธีนี้ให้ร้อนเพื่อให้เกิดน้ำมันหอมระเหยเป็นสารในการออกฤทธิ์ ซึ่งเมื่อผสมผสานกับความร้อนด้วยตัวยาตามสรรพคุณของสมุนไพรจะซึมผ่านผิวหนังด้วยการประคบสัมผัสไปตามบริเวณที่ต้องการ ส่วนใหญ่จะนิยมทำกันในหญิงหลังคลอดและผู้ที่ต้องการให้ร่างกายสดชื่น ผิวพรรณเปล่งปลั่งมีน้ำมีนวล

4) สุวคนธบำบัด (Aroma Therapy) หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการส่งเสริมสุขภาพและการบำบัดรักษาร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ด้วยกลิ่นหอม ซึ่งส่วนใหญ่ได้จากน้ำมันหอมระเหย (Essential Oil หรือ Volatile Oil) ที่สกัดได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชสมุนไพร เช่น ดอก ใบ ราก ผล เปลือกไม้ ฯลฯ รวมถึงสารในพืชบางชนิด เช่น Coumarin และกลิ่นหอมที่ได้มาจากสัตว์ เช่น ปลายาฟ (อำพันทองหรือ Ambergris เป็นสารหอมที่ได้จากตำรากปลา) ชะมด (ชะมดเข็ด หรือ Civet เป็นสารหอมที่ได้จากสิ่งขับถ่ายจากกระเปาะของต่อมคู่ใกล้กับอวัยวะสืบพันธุ์ของตัวชะมด) บีเวอร์ กวาง เป็นต้น โดยวิธีการใช้น้ำมันหอมระเหยที่นิยมใช้ในสุวคนธบำบัดอยู่ 3 วิธีดังนี้

4.1) การสูดดมโดยตรง เป็นวิธีที่ง่ายและสะดวก โดยสูดดมกลิ่นหอมจากน้ำมันหอมระเหยที่หยดบนสำลีหรือกระดาษทิชชู หรือสูดดมไอระเหยจากน้ำมันระเหยที่หยดลงในเตาต้มน้ำร้อน 5-10 หยด ไอน้ำจะพากลิ่นน้ำมันหอมระเหยกระจายออกไปทั่วบริเวณสร้างบรรยากาศให้มีกลิ่นหอมและบำบัดอาการต่าง ๆ แล้วแต่ชนิดของน้ำมันหอมระเหย

4.2) การผสมน้ำ โดยการเติมน้ำมันหอมระเหยลงในอ่างอาบน้ำ เป็นวิธีการที่ดีในการผ่อนคลายอารมณ์และจิตใจ กลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหยจะผ่านเข้าสู่ร่างกายได้ 2 ทางคือ การสูดดมกลิ่นที่ระเหยขึ้นมาจากน้ำและการแทรกซึมเข้าทางผิวหนัง น้ำในอ่าง

อาบน้ำไม่ควรร้อนเกินไป และปริมาณน้ำมันหอมระเหยไม่ควรเกิน 6 หยด ถ้าในเด็กควรลดปริมาณน้ำมันหอมระเหยลงสักครึ่งหนึ่ง โดยต้องผสมให้เข้ากับน้ำที่เตรียมไว้แล้ว

4.3) การใช้กับผิวหนังโดยตรง โดยทาน้ำมันหอมระเหยบนผิวหนังแล้วนวดร่างกายด้วยมือเปล่าแบบถูไปมาด้วยน้ำหนักรที่สม่ำเสมอ จะช่วยคลายเครียดและลดความปวดเมื่อยได้ดี แต่ไม่ควรเอาน้ำมันหอมระเหยชนิดเข้มข้นมานวด ควรจะให้น้ำมันหอมระเหยเจือจางเสียก่อนใช้ทาบนผิวหนัง

5) การบริการอาบน้ำแร่ (Spa) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย คือ แหล่งน้ำแร่ (Mineral Water) ที่พบในรูปของน้ำพุร้อนหรือบ่อน้ำร้อน เนื่องจากเชื่อกันว่า น้ำแร่ชนิดต่าง ๆ มีคุณค่าทางการแพทย์และส่งเสริมสุขภาพจากการดื่มหรืออาบ โดยรู้จักไปในนามของ “สปา (Spa)” ในประเทศไทย น้ำแร่ก็เป็นสิ่งที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยมานาน ซึ่งมีให้บริการอยู่ในแหล่งบ่อน้ำแร่และบ่อน้ำพุร้อนในหลายจังหวัด เช่น ระนอง เชียงใหม่ เชียงราย อุทัยธานี ยะลา ฯลฯ แต่ยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและทันสมัยเท่าที่ควรเหมือนอย่างในต่างประเทศ

6) วารีบำบัด (Water Therapy) หมายถึง กิจกรรมสร้างเสริมและบำบัดรักษาสุขภาพโดยวิธีการสร้างความสมบูรณ์แข็งแรงและเพิ่มสมรรถภาพที่ดีของร่างกายด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่อาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ ประกอบด้วยการออกกำลังกายในน้ำด้วยวิธีการทำกิจกรรมแอโรบิกในน้ำ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไฮโดรเทราปี (Hydrotherapy) การออกกำลังกายแอโรบิกในน้ำสามารถช่วยสร้างเสริมและบำบัดรักษาสุขภาพได้ เพราะน้ำมีแรงพยุงตัวที่ช่วยลดในส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ดี และช่วยเสริมสร้างกล้ามเนื้อได้เร็วขึ้น สำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการปวดหลัง หรือปวดข้อสามารถใช้วิธีไฮโดรแอโรบิก (Hydro-aerobics) โดยการออกกำลังกายในสระน้ำที่มีระดับน้ำสูงเพียงพอแค่หน้าอกและเป็นพื้นสระน้ำแบบระนาบเดียวกันทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีวิธีการวารีบำบัดแบบง่าย ๆ คือ การอาบน้ำร้อนน้ำเย็นสลับกัน โดยเริ่มต้นอาบน้ำร้อนก่อนประมาณ 3-5 นาที แล้วสลับการอาบด้วยน้ำเย็น ซึ่งจะมีผลทำให้ร่างกายเกิดความกระปรี้กระเปร่าขึ้น แต่ถ้าก่อนนอนอยากให้ร่างกายรู้สึกสบายและหลับง่ายก็ให้ใช้วิธีการอาบน้ำอุ่น เพื่อให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานช้าลง ประโยชน์ของวารีบำบัดด้วยวิธีนี้จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันต้านต่อโรคต่าง ๆ ช่วยปรับฮอร์โมนและช่วยผ่อนคลายของระบบประสาทที่มีอาการตึงเครียดได้

7) การฝึกกายบริหารท่าฤๅษีดัดตน เป็นการออกกำลังกายโดยฝึกกายบริหารนับเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพที่ดี ซึ่งมีวิธีการทำให้อวัยวะเกิดการเคลื่อนไหวที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการใช้พลังงานขับเหงื่อออกมา โดยให้มีความสัมพันธ์กับส่วน

ต่าง ๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นกระดูกข้อต่อกล้ามเนื้อ และอวัยวะภายในต่าง ๆ ของร่างกายมนุษย์ การตัดสินใจอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างท่าทางการเคลื่อนไหวกับการหายใจเป็นหลักฐานสำคัญ จึงต้องมีการนั่งสมาธิร่วมด้วย จะช่วยทำให้จิตใจสบายคลายเครียด หมอไทยโบราณจึงเชื่อมโยง ประสพการณ์ของทำฤๅษีตัดสินใจบอกเล่าสืบต่อกันมาและค้นคว้าเพิ่มเติมให้เป็นท่ากายบริหาร แบบไทย และสรุปท่าทางการตัดสินใจให้มีความสุภาพและสามารถปฏิบัติได้โดยคน ทั่ว ๆ ไปไม่ ผาดโผนหรือฝืนร่างกายจนเกินไป

8) การฝึกสมาธิแนวพุทธศาสนา (Buddhist Meditation)

การฝึกปฏิบัติแนวสมาธิพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสงบเยือกเย็นของ จิตใจท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่รุ่มร่าแรง หรือช่วงวิปัสสนาบำเพ็ญภาวนาขั้นสูงในสถานที่ที่ จัดเตรียมไว้ในวัดป่าธรรมชาติ โดยมีการให้คำปรึกษาแนะนำวิธีปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องและเป็น ประโยชน์ต่อการคลายเครียดในชีวิตประจำวัน รวมทั้งศึกษาเรียนรู้ปรัชญาชีวิตและจิตวิญญาณ ตะวันออกช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์ และมีภูมิคุ้มกันโรคทางจิต นอกจากนี้ยังช่วยเสริม สุขภาพกายและใช้แก้ไขโรคได้ ร่างกายกับจิตใจอาศัยกันและมีอิทธิพลต่อกัน ผู้มีจิตใจผ่องใส เบิกบานย่อมช่วยให้กายเอิบอิ่มผิวพรรณผ่องใส สุขภาพกายดี เป็นภูมิคุ้มกันโรคไปในตัว

9) การบริการอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

อาหารและเครื่องดื่มสมุนไพร หมายถึง การนำสมุนไพรมาปรุงเป็น อาหารและเครื่องดื่มที่ให้ประโยชน์แก่ร่างกายและจิตใจในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากพืช สมุนไพรมีสารอาหารที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตของร่างกายอยู่ครบถ้วน ได้แก่ คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน เกลือแร่ กรดอินทรีย์ วิตามิน และน้ำย่อย เป็นต้น ในทัศนะของ แพทย์แผนไทย การกินอาหารตามธาตุเป็นประโยชน์ต่อร่างกายมนุษย์ที่ประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ธาตุทั้ง 4 นี้ต้องมีความสมดุลกัน ซึ่งจะทำให้สุขภาพเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วยอาหารที่ มนุษย์รับประทานเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่จะบำรุงธาตุให้สมดุล โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารที่มี พืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบจะมีสรรพคุณในการปรับธาตุที่หย่อนหรือกำเริบให้กลับคืนสู่ สภาวะปกติ

10) การบริการผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและความงาม

การนำสารสกัดจากสารธรรมชาติและสมุนไพรมาใช้ในการผลิต เครื่องสำอางเพื่อลดอันตรายและการแพ้สารสังเคราะห์ ซึ่งปัจจุบันนี้มีแนวโน้มได้รับความนิยม สูงขึ้นอย่างรวดเร็วและสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงส่งเสริมสุขภาพในสถานบริการที่พักรวมได้เป็นอย่างดี

2.8.4 สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2550)

สถานการณ์ภาพรวมของธุรกิจบริการสุขภาพในปี พ.ศ. 2550 มีชาวต่างประเทศที่มาใช้บริการทางการแพทย์ในโรงพยาบาลเอกชนของไทย 1.42 ล้านคน สร้างรายได้เป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้นประมาณ 37,300 ล้านบาท หรือคิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัว 26,205 บาท หรือ 1,081 ดอลลาร์สหรัฐฯ ทั้งนี้ชาวต่างประเทศที่ใช้บริการทางการแพทย์จำนวน 814,591 คน หรือร้อยละ 57.23 เป็นชาวต่างประเทศที่มาพำนักรหรือทำงานในประเทศไทย ขณะที่ร้อยละ 42.77 หรือชาวต่างประเทศจำนวน 608,827 คนเป็นนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางมาเมืองไทย ซึ่งประมาณการได้ว่าเป็นชาวต่างประเทศที่ตั้งใจเดินทางเข้ามาใช้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทยประมาณร้อยละ 75 หรือประมาณ 456,620 คน และที่เหลืออีกร้อยละ 25 หรือประมาณ 152,207 คน เป็นนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการเนื่องจากเกิดเจ็บป่วยหรือเกิดอุบัติเหตุระหว่างการท่องเที่ยวในเมืองไทย

แนวโน้มตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของไทย จากการวิเคราะห์แนวโน้มการเติบโต (Trend Analysis) ของจำนวนชาวต่างประเทศที่เข้ามาใช้บริการทางการแพทย์ในประเทศไทย สามารถพยากรณ์ได้ว่าในปี พ.ศ. 2553 จะมีชาวต่างประเทศเข้ามาใช้บริการทางการแพทย์ประมาณ 1,777,729 คน คิดเป็นอัตราเติบโตเฉลี่ย (CAGR) ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2553 ร้อยละ 5.71 ในอนาคต 2-3 ปีข้างหน้า (2552-2554) คาดว่ายังไม่มีมีการก่อสร้างโรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่ การขยายอุตสาหกรรมในช่วงนี้มีเพียงการปรับปรุงสถานที่ และการพัฒนาด้านการบริการให้เป็นมาตรฐานสากลมากขึ้น รวมทั้งการขยายตัวในรูปแบบของคลินิก หรือโรงพยาบาลขนาดเล็กที่เน้นการรักษาเฉพาะด้าน อาทิ ด้านเวชศาสตร์ความงาม เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ เป็นต้น

โอกาสในการลงทุนธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่ที่มีศักยภาพ จากการดำเนินนโยบายการเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย หรือ "เมดิคอลฮับ" ในประเทศไทย โดยมีพื้นที่นำร่องในปี พ.ศ. 2547 คือ จังหวัดกรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภูเก็ต และเกาะสมุย (สุราษฎร์ธานี) ตามแผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวหลักของไทยนั้น ในปัจจุบันการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพยังคงหนาแน่นอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักเช่นเดิม ทั้งนี้รวมถึงพื้นที่ท่องเที่ยวหลักที่พัทยา (ชลบุรี) และ หัวหิน (ประจวบคีรีขันธ์) ที่มีชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวและใช้บริการด้านสุขภาพจำนวนมาก ในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักมีโรงพยาบาลเอกชนที่มีศักยภาพตั้งอยู่มากถึง 92 แห่ง หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 70 ของโรงพยาบาลที่มีศักยภาพทั้งหมด โดยมีสัดส่วนการลงทุนจากต่างชาติในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักมากที่สุด ขณะที่พื้นที่ท่องเที่ยวชายแดนไม่มีการลงทุนจากต่างชาติ จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) พบว่า

มีโรงพยาบาลที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน รวม 21 ราย มีมูลค่าการลงทุนรวมทั้งสิ้น 9,696.74 ล้านบาท โดยในปี พ.ศ. 2547 มีมูลค่าการลงทุนสูงที่สุดถึง 3,147.10 ล้านบาท คิดเป็นอัตราเติบโตมากกว่า 300% ทั้งนี้เนื่องจากเป็นปีที่รัฐบาลเริ่มจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพของเอเชีย ทั้งนี้ร้อยละ 80 ของมูลค่าการลงทุนรวมของโรงพยาบาลเอกชนที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก ส่วนที่เหลือร้อยละ 20 อยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวรองขณะที่พื้นที่ท่องเที่ยวชายแดนยังไม่มีโรงพยาบาลเอกชนใดได้รับการส่งเสริมการลงทุน

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.9.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า ได้มีผู้ที่ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ ดังนี้

คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง (2553) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดการเรียนรู้มาทำให้เกิดประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร นอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม

สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ม.ป.ป.) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมความรู้ทางการเกษตร ควบคู่กับการพักผ่อน และความบันเทิง นักท่องเที่ยวสามารถร่วมสัมผัสวิถีชีวิตเกษตร ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเกษตรที่หลากหลายเพื่อสร้างทักษะแลกเปลี่ยนความรู้ด้านเกษตร และได้รับความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งสามารถหาผลิตภัณฑ์เกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชนกลับสู่ภูมิลำเนา

นิออน ศรีสมขง (2552) ได้อธิบายความหมาย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรคือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลัก สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชน ให้ผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนับว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เทศนิย สัตตรัตนขจร (2550) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงเกษตร(Agrotourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นการนำทรัพยากรทางการเกษตร เช่น สวนเกษตร การปลูกพืชสวน และฟาร์มปศุสัตว์ มาจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม โดยนักท่องเที่ยวจะได้ชื่นชมความงามและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการสร้างโอกาสและรายได้เสริมให้กับเกษตรกรนั้น ๆ

2.9.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถแบ่งได้ 3 ประเภท (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2555) ดังนี้

1) แบบกิจกรรมรายบุคคล ได้แก่ การนำเที่ยวชมสวนของเกษตรกรรายบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เช่น สวนทุเรียน มังคุด สวนไม้ดอกไม้ประดับ หรือแม้แต่ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้ผู้เยี่ยมชมจะได้รับความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิต การจัดการ การตลาด และยังสามารถซื้อผลผลิตต่าง ๆ ที่ทางสวนจัดขึ้นอีกด้วย

2) กิจกรรมการท่องเที่ยวตามฤดูกาลหรือเทศกาล เช่น การจัดงานวันทุเรียนโลก งานวันเงาะโรงเรียนทุ่งทานตะวันบาน ทุ่งดอกปทุมมา ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้จะมีขึ้นเฉพาะในช่วงที่มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการเกษตรเท่านั้น

3) กิจกรรมการท่องเที่ยวตามชุมชนหรือหมู่บ้านเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรในชุมชนร่วมกันจัดตั้ง บริหาร และจัดการท่องเที่ยว โดยกรมส่งเสริมการเกษตรให้ความร่วมมือสนับสนุนในการจัดทำโครงสร้างทางกายภาพ การจัดภูมิทัศน์ การให้แนวความคิดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับพื้นที่และความสามารถของเกษตรกรในชุมชน

2.9.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแต่ละแห่งจะมีกิจกรรมที่จะให้บริการนักท่องเที่ยวหลาย ๆ กิจกรรมแล้วแต่สภาพจุดท่องเที่ยวเชิงเกษตรแต่ละแห่ง ทั้งนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอาจจะแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2555) ดังนี้

1) ประเภทนักท่องเที่ยวร่วมกิจกรรมระยะสั้น ได้แก่ การเข้าชมสวนเกษตร โดยนักท่องเที่ยวอาจเก็บผลผลิตในสวนหรือซื้อผลผลิต โดยเลือกเก็บได้และทำกิจกรรมพื้นบ้านระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น จี่ควาย นั่งเกวียน และอื่น ๆ

2) ประเภทให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน การให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้านเพื่อศึกษา และสัมผัสกับชีวิตของชาวชนบทเกษตร โดยนักท่องเที่ยวจะได้รับบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะอาด และสะอาด

3) ประเภทอบรมให้ความรู้เกษตรกรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน การทำการเกษตรแผนใหม่ เช่น การปลูกและการดูแลรักษา การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อาจมีการให้ใบประกาศนียบัตรด้วย การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การศึกษาแมลงที่มีประโยชน์ พืชผักพื้นเมืองที่กินได้ การทำน้ำตาลมะพร้าวและน้ำตาลโตนด ฯลฯ

4) ประเภทจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตรสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของเกษตรกร ของใช้และของที่ระลึกต่าง ๆ ผลไม้สด ดอกไม้สด เมล็ดพันธุ์พืชที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวซื้อไปปลูก

5) ประเภทให้ลู่ทางธุรกิจ ช่วงที่ธุรกิจอื่น ๆ ประสบปัญหาจากธุรกิจตกต่ำให้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อหาลู่ทางในการทำธุรกิจเกี่ยวกับการเกษตร เพราะเป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนเร็ว การท่องเที่ยวในลักษณะนี้นอกจากจะช่วยเอื้อประโยชน์ให้แก่เกษตรกรแล้ว ยังเป็นหนทางที่ช่วยภาคเอกชนที่รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันอีกด้วย

2.10 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว (วาริชดี มัชฌมบุรุษ, ม.ป.ป.) ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จึงหมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม เป็นต้น

การท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เนื่องจากประวัติศาสตร์ได้สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมในอดีตของมนุษย์ ผ่านร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ และร่องรอยเหล่านี้ก็ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในเวลาต่อมา ดังนั้นประวัติศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวในแง่ที่ว่าองค์ความรู้ของประวัติศาสตร์ จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และได้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ตลอดจนสามารถวิเคราะห์พฤติกรรมผู้คนในอดีตที่มีความสัมพันธ์ต่อแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ความรู้ทางประวัติศาสตร์ยังมีส่วน

สำคัญที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว จนเกิดความภาคภูมิใจในมรดกของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาประวัติศาสตร์ ศูนย์อำนาจของรัฐหรือประวัติศาสตร์ชาติที่มุ่งเน้นคุณค่าในวีรกรรมของผู้นำ ซึ่งเป็นแบบอย่างในการสร้างคุณความดีเพื่อส่วนรวม ผ่านร่องรอยหลักฐานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นอนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถานต่าง ๆ ขณะที่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นเรื่องของพัฒนาการชุมชนย่อยในสังคมใหญ่นั้น ก็มีส่วนสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกในเชิงดังกล่าวไม่น้อย เนื่องจากสาระจะทำให้ชาวชุมชนท้องถิ่นรู้ที่มาของตนเองผ่านร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ ที่ต่อมาได้กลายเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ (อดิสร ศักดิ์สูง, 2554)

ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงมีความสำคัญอย่างสูงในแง่การใช้เป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพิจารณาถึงประเด็นที่ว่าความรู้ถึงที่มาตลอดจนความเข้าใจต่อพฤติกรรมของผู้คนในสังคมย่อมสามารถคาดการณ์ไปข้างหน้าได้อย่างถูกต้องและรู้เท่าทันนั้น ย่อมทำให้การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) มีหลักการสำคัญประการหนึ่งคือ เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้จุดเด่นของประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือปลูกจิตสำนึกทางอุดมการณ์ร่วมกัน กระทั่งนำไปสู่สำนึกความเป็นชาติหรือท้องถิ่น นอกจากนี้ยังอาจเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากที่สภากาชาดระหว่างประเทศ (International Council On Monuments And Sites : ICOMOS) เสนอกฎบัตรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างประเทศว่าด้วยการจัดการสถานที่อันเป็นสัญลักษณ์มรดกเพื่อการท่องเที่ยว (International Cultural Tourism Charter Managing Tourism at Places of Heritage Significance, 1999) โดยมีสาระสำคัญได้แก่การจัดท่องเที่ยวที่มีการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างรับผิดชอบ พร้อมกับการจัดการที่ดีควบคู่กันระหว่างคนในท้องถิ่นและผู้มาเยือน โดยมีการอนุรักษ์และการวางแผนการท่องเที่ยวในแหล่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีจุดเน้นสำคัญก็คือ นอกจากจะสร้างความรื่นรมย์แก่ผู้มาเยือนแล้ว ก็ต้องเป็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อคุ้มครองมรดกทางประวัติศาสตร์ด้วย ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงมีคุณูปการต่อการท่องเที่ยวทั้งในระดับชาติ ระดับชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ

- 1) ประวัติศาสตร์เป็นทั้งโครงสร้างและเนื้อหาสาระที่เป็นรากฐานให้แก่แต่ละสังคมได้เจริญเติบโต และกลายเป็นองค์ความรู้หรือบทเรียนให้ชุมชนหรือสังคมในท้องถิ่นได้เรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์เพื่อสร้างสรรค์ลักษณะต่าง ๆ ของชุมชน หรือสังคมให้มีความเข้มแข็ง มีพลังเป็นต้นทุนเพียงพอที่จะใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว

2) เป้าหมายของประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า อดีตที่ไม่ดีระวางไม่ให้ซ้ำรอย ที่ดีต้องทำตาม ถือเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังพฤติกรรมแก่นักท่องเที่ยวให้เกิดสำนึกรับผิดชอบ รับกฎเกณฑ์กติกาของสังคม อันเป็นอุดมการณ์หลักของการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่มุ่งเน้นในเรื่องการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีคุณค่า และอย่างยั่งยืนหรือไม่ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างสิ้นเปลือง โดยไม่รู้คุณค่าของทรัพยากรเหมือนในอดีต เป็นต้น

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์คือการเดินทางเพื่อไปท่องเที่ยวและเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ พฤติกรรมของคนในอดีตและการใช้เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เป็นเครื่องเตือนใจให้พึงกระทำหรือละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดผลเสียหายในอดีตที่ผ่านมา

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้อาณัติของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่กับท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ปีที่ 3 ได้มีการนำเอาแนวคิดทฤษฎีที่ระบุนายละเอียดไว้เบื้องต้นไปใช้ในการศึกษาดังต่อไปนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นำเอาไปใช้วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน อีกทั้งประชาชนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเสมอ 2) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นำไปใช้ในการกำหนดประเด็นประเมินศักยภาพการจัดการและการดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน 3) แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วม นำเอาไปใช้ในการอธิบายแนวทางในการขับเคลื่อนและวางแผนร่วมกันระหว่างนักวิจัย ชุมชน และภาคีเครือข่ายในการผลักดันและพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4) การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน (SWOT Analysis) โดยการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ในประเด็นของการบริหารจัดการองค์กร การบริหารจัดการด้านการผลิต การบริหารจัดการด้านการตลาด และการบริหารจัดการด้านการเงิน 5) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ ได้นำไปใช้กำหนดกรอบของกลยุทธ์การพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยววิสาหกิจชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อันประกอบไปด้วยการพัฒนาส่วนบุคคล การพัฒนาด้านการบริการ การพัฒนาด้านการตลาด และการพัฒนาด้านการเงิน 6) แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์วิสาหกิจชุมชน นำไปใช้อธิบายบริบทการท่องเที่ยววิสาหกิจชุมชน 7) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนำไปใช้อธิบายเกี่ยวกับบริบทการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรม 8) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนำไปใช้อธิบายเกี่ยวกับบริบทการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 9) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร นำไปใช้อธิบายบริบทการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 10) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ อธิบายบริบทการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รายละเอียดต่าง ๆ จะถูกนำไปใช้ในการออกแบบกรอบแนวคิดการวิจัยในบทที่ 3 ต่อไป

2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จันทนา จันทราพรชัย และคณะ (2558) ในงานวิจัยระบบเว็บเชิงความหมายเพื่อการจัดการและสนับสนุนการประมวลแบบขนานสำหรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อำเภอหัวหิน คณะผู้วิจัยได้พัฒนาระบบค้นหาสำหรับการบริการข้อมูลเชิงสุขภาพในอำเภอหัวหิน ระบบค้นหาได้อาศัยเทคโนโลยีการประมวลแบบขนานและกลุ่มเมฆ เชื่อมต่อกับข้อมูลท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่จัดเก็บในรูปแบบออนโทโลยี สนับสนุนการเทคโนโลยีเชิงความหมาย คณะผู้วิจัยได้นำระบบขึ้นไปวางบนกลุ่มเมฆในลักษณะงานประยุกต์โดยการสนับสนุนของ กสท. (ตะวันตก) ภายในแพลตฟอร์มของ IRIS การประมวลแบบขนานที่ใช้ในงานวิจัยนี้มี 2 ด้านได้แก่ ด้านเสาะแสวงหาดึงข้อมูล และเก็บข้อมูล โดยใช้เทคโนโลยี Java Concurrent (Java 1.7) ร่วมกับการพัฒนาโปรแกรมสำหรับการจัดทำกลไกการดึงรวบรวมข้อมูลหน้าเว็บ นอกจากนี้ได้ใช้เฟรมเวิร์ก MapReduce ในการพัฒนาส่วนของการรวมข้อมูลอีกด้าน ได้แก่ การออกแบบการแทนค่าข้อมูลสำหรับการประมวลคิวรีภายในสถาปัตยกรรม GPU ซึ่งเป็นแบบใช้หน่วยความจำร่วมกันแบบหลายแกน ในรายงานได้นำเสนอกลไกทั้งหมดตั้งแต่การรับข้อมูลจากผู้ใช้งานแปลงไปเป็นคิวรีสำหรับการค้นหา การนำเข้าข้อมูลใน GPU สำหรับค้นหา และการนำผลลัพธ์การค้นหาจากการประมวลผลการค้นหาแบบขนานมาแสดงการวัดผลด้านประสิทธิภาพในการค้นหาข้อมูลเชิงความหมายพบว่า ใช้เวลาประมาณ 0.06 วินาที ในการค้นหาแต่ละคิวรี และ Speedup ที่ได้จากการใช้เครื่องที่มีจำนวน 4 แกน ในการดึงข้อมูลแบบขนานประมาณ 3.6 เท่า และการใช้ MapReduce ในการรวมไฟล์ข้อมูลขนาด 4 GB ประมาณ 6-7 วินาที สำหรับการค้นหาใน GPU ด้วยวิธีการแทนค่าข้อมูลที่นำเสนอขึ้น ทำให้สามารถนำเข้าข้อมูลได้มากกว่า และสามารถนำเข้าข้อมูลได้ถึง 18 ล้านเทอม ใช้เวลาค้นหา 34 มิลลิวินาที สำหรับด้านความพึงพอใจในการค้นหาเว็บเชิงความหมายจากผู้ใช้งาน 200 คน ได้คะแนนเฉลี่ยด้านความถูกต้องของข้อมูล และความพอใจในหน้าจอการใช้งาน 3.96/4.00

สุรินทร์ จันทรเชื้อ และคณะ (2556) โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการเรียนรู้มรดกวัฒนธรรม” การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และเครือข่ายชุมชนโบราณเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย รวมทั้งศึกษาปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะความสามารถในการทำงานของเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า

1) ทักษะความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนจำเป็นประกอบด้วย 3 ด้าน คือ (1) การประสานงานและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวและปฏิบัติตามแผนที่มีผลกระทบด้านลบน้อยที่สุด และ (3) การบริการนักท่องเที่ยว

2) ทั้ง 2 พื้นที่มีทุนทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม (social cultural capital) และทุนทางระบบนิเวศ (ecology capital) เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว

3) ผลการประเมินทักษะความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวท่องเที่ยวพบว่า เครือข่ายชุมชนทั้ง 2 พื้นที่มีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงพฤติกรรมกรปฏิบัติงานจัดการท่องเที่ยว หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

4) ผลการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถในการจัดการพานิชย์ อิเลคทรอนิกส์ให้กับชุมชนนครชุม และชุมชนโบราณเมืองบางขลัง ผู้เข้าฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง และมีความพึงพอใจต่อการฝึกอบรมมาก

5) ผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการโครงการท่องเที่ยวพบว่า ชุมชนโบราณเมืองบางขลัง ซึ่งประกอบด้วยจุดท่องเที่ยวประเภทวัดและโบราณสถาน 22 แห่ง เกิดเป็นโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเมืองบางขลัง เชื่อมต่อไปยังอำเภอสวรรคโลก เพื่อรองรับการบริการนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ผลการศึกษาวิจัยของชุมชนทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้มรดกวัฒนธรรมชุมชนหลายแห่ง เช่น แหล่งเรียนรู้การทำพระเครื่อง การทำข้าวตอกอัดโบราณ การทำขนมห่อ การทำเมี่ยง เป็นต้น ชาวบ้านในชุมชนหันมาตื่นตัวให้ความสนใจการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยวกระแสหลักเดิมดังกล่าว ทำให้เกิดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่แก่สังคม

สำหรับแนวทางการพัฒนาทักษะความสามารถชุมชนที่ควรให้เกิดมีขึ้น คือ การพัฒนาทักษะการทำงานร่วมกันในแนวราบ ภายใต้ความไว้วางใจต่อกันระหว่างภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว และภาคประชาชนในชุมชน ส่วนรูปแบบการวิจัยในลักษณะนี้ถือเป็นสหวิทยาการใหม่แนวทางหนึ่งที่น่าเอาความรู้ความเข้าใจด้านประชาสังคม ที่สำคัญเชิงยุทธศาสตร์ในปัจจุบัน มาสู่เรื่องการพัฒนาทักษะความสามารถแรงงานชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งพบว่าในกระบวนการวิจัยแบบนี้ช่วยสร้างให้เกิดแนวคิดเครือข่ายและศักยภาพในการปฏิบัติในแนวทางใหม่ใน 2 หมู่บ้านที่เป็นประชาคมการท่องเที่ยวใน 2 จังหวัดได้อย่างน่าพอใจ

ธรรมเนียม และงานวัฒนธรรม (2553) โครงการแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เชิงอนุรักษ์ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีกลุ่มประชาชนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดเพชรบูรณ์ นายอำเภอศรีเทพ ราษฎรบริเวณรอบอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ ผู้นำท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตและการบันทึกภาพ โดยมีวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การสังเกตจากการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ผลการศึกษา ค้นคว้าเห็นโครงสร้างทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านบริการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

บัณฑิต สวรรยาวิสุทธิและพงศ์พันธุ์ ศรีทราทิพย์ (2551) โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน อำเภอวังน้อย จังหวัดหนองคาย โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) และเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นกระบวนการหลัก กลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน เฉพาะผลิตภัณฑ์ ผ้าสไบ ปลาส้ม ผ้าห่ม และผ้าไหม ที่อยู่ในอำเภอวังน้อย จังหวัดหนองคาย จำนวน 141 คน ขั้นตอนการวิจัย แบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน ระยะที่ 2 กำหนดแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ระยะที่ 3 หาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การปฏิบัติ และระยะที่ 4 ประเมินประสิทธิผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายหลังจากสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนา

ผลการวิจัย พบว่า 1) กลุ่มเป้าหมายมีปัญหาการขาดความรู้และทักษะในการปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์ การขาดแคลนเงินทุน และการบริหารจัดการกลุ่มยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ดังนั้นสมาชิกกลุ่มจึงมีความต้องการพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มขึ้น 2) แนวทางการพัฒนาที่สมาชิกเลือกใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การศึกษาดูงาน การเชิญวิทยากรมาอบรมความรู้และสาธิตเทคนิควิธีการผลิต การให้กลุ่มสมาชิกได้ฝึกปฏิบัติการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามต้นแบบด้วยตนเอง มีการปรับปรุงการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพ และการติดตามและเสริมแรงจากผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ 3) ผลการประเมินประสิทธิผลของแนวทางการพัฒนา พบว่าสมาชิกกลุ่มสามารถผลิตวัตถุดิบที่มีคุณภาพดีขึ้นสามารถออกแบบและจัดทำผลิตภัณฑ์มากขึ้น

ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นใหม่เป็นอาหาร/สิ่งของเครื่องใช้ที่มีประโยชน์มากขึ้น 4) ผลการประเมินการพัฒนากระบวนการจัดการ พบว่า กลุ่มสามารถจัดระบบข้อมูลการผลิตและการจำหน่ายได้ดีขึ้น ส่วนในด้านอื่น ๆ ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนักเพราะเป็นกลุ่มขนาดเล็กยังต้องการความยืดหยุ่นสูง และ 5) จากการประเมินความพึงพอใจและเจตคติของกลุ่ม พบว่าทุกคนมีความพึงพอใจที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนา มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพของตนมากขึ้น

ปัทมทิยา สิงห์ครามและคณะ (2557) โครงการปัจจัยพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ในเขตพื้นที่ประวัติศาสตร์ พันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร ได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงวิพากษ์ (Critical Content Analysis) ตามประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องทางด้านการท่องเที่ยวใน 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) แนวคิดการท่องเที่ยวใหม่ตามแผนปฏิบัติการ 21 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์เป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) ความแตกต่างและความเหมือนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นำไปสู่การกำหนดองค์ความรู้ทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ 4) คุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ต่อชุมชน 5) การเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองเป็นหัวใจของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ และ 6) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์และทำการสังเคราะห์เพื่อกำหนดปัจจัยพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ในพื้นที่ประวัติศาสตร์พันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร ได้ข้อค้นพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์นั้น ประกอบด้วยปัจจัยพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์ 5 ประการ อาทิเช่น 1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) การสร้างองค์ความรู้ท้องถิ่น 3) การสร้างคุณค่าใหม่ 4) การสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และ 5) การเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ซึ่งปัจจัยทั้ง 5 ประการนี้เป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำไปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประวัติศาสตร์เพื่อสร้างปรากฏการณ์ในการพลิกฟื้นประวัติศาสตร์พันท้ายนรสิงห์ จังหวัดสมุทรสาคร อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่อไป

ประจวบ จันทร์หมื่นและคณะ (2556) โครงการวิจัยเรื่อง “ความทรงจำร่วมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรมเขตพื้นที่สกลนคร-นครพนม-มุกดาหาร-สปป.ลาว-สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาบริบทแหล่งท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวในแขวงบอลิคำไซ แขวงคำม่วน และแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเชื่อมโยงกับเมืองวิงห์ เมืองฮาดิง เมืองกว๋างจิ (Quang Tri) เมืองกว๋างบิญ (Quang Binh) เมืองเว้และเมืองดานัง (Da Nang) ของเวียดนาม โดยใช้แนวคิดความทรงจำร่วมทางสังคม (Social memory) ในการศึกษาเนื้อหาตำนาน เรื่องเล่า ความทรงจำในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นศักยภาพของแหล่ง

ท่องเที่ยวเชิงสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร การศึกษาค้นคว้าพบว่า แหล่งท่องเที่ยวใน 3 ประเทศ มีความทรงจำร่วมเชื่อมโยงกันอยู่ 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ความทรงจำร่วมในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์การต่อสู้ยุคสงครามอินโดจีน ด้านที่ 2 ความทรงจำร่วมในแหล่งท่องเที่ยวด้านศาสนาความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งปรากฏพบในศาสนาสถานของศาสนาพุทธและคริสต์ ด้านที่ 3 ความทรงจำในแหล่งท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ และด้านที่ 4 ความทรงจำร่วมในระบบนิเวศ ธรรมชาติและทรัพยากร ด้านน้ำโขง การศึกษาความทรงจำร่วมที่มีในแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหาร ที่มีศักยภาพดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมากที่สุด พบว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในด้านที่ 1 ความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์การต่อสู้ยุคสงครามอินโดจีน ซึ่งสัมพันธ์กับลาวและเวียดนามที่มุ่งสร้างแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ และด้านที่ 2 ความทรงจำร่วมในแหล่งท่องเที่ยวด้านศาสนาความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งปรากฏพบในศาสนาสถานของศาสนาพุทธและคริสต์

ภัทรพร จันตะนี (2554) การจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของชุมชน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนเห็ดตับเต่า ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบททางกายภาพทางการท่องเที่ยวของวิสาหกิจชุมชนเห็ดตับเต่า ตำบลสามเรือน อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศึกษาการมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเห็ดตับเต่า และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การศึกษาค้นคว้าใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยผลการวิจัยพบว่า บริบททางกายภาพของชุมชนตำบลสามเรือนผู้ผลิตเห็ดตับเต่า ได้รวมกลุ่มกันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเห็ดตับเต่าทั้ง 8 หมู่บ้าน มีสมาชิกรวม 120 คน ได้ร่วมมือเป็นเครือข่ายกันผลิตเห็ดตับเต่าในพื้นที่ของตนเองตั้งแต่ 6-15 ไร่ โดยดูแลเพาะต้นโสนให้โตก่อนเพื่อเป็นพืชอาศัยของเห็ดตับเต่า มีแนวคิดจะนำจุดขายของเห็ดตับเต่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน แต่ขณะนี้ชุมชนยังไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหลายแห่งที่จะเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวได้ทั้งนอกเกาะเมือง และในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษามีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชน พบว่า 1) ชุมชนมีความร่วมมือกันในการผลิตเห็ดตับเต่าเพื่อให้เป็นอาชีพเสริมรายได้ เป็นแหล่งอาหารปลอดภัย รักษาสภาพแวดล้อมให้คงความเป็นธรรมชาติ 2) มีการร่วมมือในการวางแผนเพื่อผลิตเห็ดอย่างปลอดภัย โดยแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรภายนอก เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนให้มีความพร้อมสำหรับการผลิตเห็ด เนื่องจากเห็ดตับเต่าจะขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่ปลอดภัย ไม่มีน้ำเสีย และ 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ ความรู้ผลิตเชื้อเห็ดตับเต่าเพื่อเพิ่มผลผลิตให้

มากพอตามความต้องการของตลาด เรียนรู้การดูแลต้นโสน โดยต้องตัดต้นโสนที่แก่มาทิ้งไว้ในแปลงเดิม เพื่อให้เป็นปุ๋ยสำหรับเพาะโสนในฤดูกาลต่อไป เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน มีการกำจัดวัชพืชในแปลงโสน เพื่อให้โคนโสนเกิดเชื้อเห็ดธรรมชาติเร็วขึ้น และยังมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เห็ดสามารถออกดอกได้นานหลายเดือน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ส่วนผลการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนนั้น สรุปได้เป็นประเด็นยุทธศาสตร์สี่ประเด็น และได้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำไปใช้จัดการท่องเที่ยว ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน

ราณี อธิชัยกุล และคณะ (2558) โครงการวิจัยนโยบายการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอาเซียน ผลการวิจัยพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปี พ.ศ. 2554 มีจำนวนนักท่องเที่ยวไทย ร้อยละ 95.2 และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศร้อยละ 4.8 และรายได้จากการให้บริการนักท่องเที่ยวมูลค่า 8,911,850 บาท และรายได้จากการจำหน่ายสินค้าและผลผลิต 15,142,454 บาท รวมทั้งสิ้น 24,054,304 บาท ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีจำนวนวันเดินทางในการท่องเที่ยวครั้งนี้ 4-5 วัน และเดินทางในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จำนวน 1-3 วัน การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของประเทศไทยในภาพรวมด้วยแบบประเมินศักยภาพ โดยตัวชี้วัดการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 7 ด้าน พบว่า ตัวชี้วัดที่มีระดับต่ำมีจำนวน 16 ตัวชี้วัด จาก 51 ตัวชี้วัด ได้แก่ ความโดดเด่นด้านเกษตรอินทรีย์ การได้รับใบรับรองใบประกาศเกียรติคุณ หรือรางวัลจากหน่วยงานใดก็ได้ เช่น A, GAP, รางวัลท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ความชัดเจนของป้ายบอกทาง บริการที่พัก บริการยานพาหนะในการเข้าที่พักและในพื้นที่ บริการเครือข่ายสื่อสารอินเทอร์เน็ต บริการผู้สูงอายุ และคนพิการ และทักษะภาษาต่างประเทศของผู้ให้บริการ การจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ เช่น โมเดล นิทรรศการ ป้ายอธิบาย แผ่นพับ นโยบายการพัฒนาและลงทุนของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องความเข้มแข็งขององค์กรภาครัฐ ความพอเพียงของงบประมาณ/การลงทุนภาครัฐ ความพอเพียงของงบประมาณ/การลงทุนของภาคเอกชน ความรู้ความสามารถของบุคลากร กระบวนการควบคุมคุณภาพโดยรวม และความถูกต้องและสมบูรณ์ของข้อมูลสารสนเทศ

บทบาทของวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้นแบบในประเทศไทย ซึ่งเป็นตัวแทนใน 4 ภาค มีบทบาทที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของไทย ได้แก่ บทบาทการเป็นผู้นำ บทบาทการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น บทบาทการเป็นนักอนุรักษ์บทบาทการเป็นนักแก้ปัญหาและบทบาทการเป็นตัวกลาง และแนวทางในการเพิ่มศักยภาพวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรของไทยโดย พบว่าให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วม

รับผิดชอบด้านการตลาด และระบบการประกันราคา ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสวนเกษตร ศึกษาเรียนรู้ รวมทั้งชิมผลผลิตทางการเกษตร การดำเนินการในรูปแบบสหกรณ์มาประยุกต์ใช้เป็น แนวทางการดำเนินงานกับวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตรของไทย ซึ่งจะช่วยเสริมสร้าง ศักยภาพและก่อให้เกิดประโยชน์กับสมาชิกได้มากขึ้น

รุ่งชัย ขวนไชยะกุล และคณะ (2557) การวิจัยนี้เป็นการศึกษาบริบทการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพและเชิงนิเวศนิเวศ ในเขต 4 จังหวัดภาคตะวันตก นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง ยั่งยืนรองรับโครงการขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคตะวันตกของประเทศ จากการเปิดเขตเศรษฐกิจ พิเศษทวาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน เขต 4 จังหวัดภาคตะวันตก อย่างยั่งยืนรองรับโครงการขยายตัวทางเศรษฐกิจภาคตะวันตกของ ประเทศจากการเปิดเขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย และส่งเสริมการลงทุนภาคธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ให้เป็นไปในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งยังส่งเสริมและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างรายได้ของชุมชน องค์กรต่าง ๆ ในการร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและเชิง นิเวศอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาแผนงานวิจัยนี้ทำให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชื่อมโยงธุรกิจ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ส่งเสริมการลงทุนภาคธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและนิเวศในเส้นทาง 4 จังหวัดภาคตะวันตก ได้แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) ได้ผลิตภัณท์การท่องเที่ยวในรูปแบบการดูแลส่งเสริม สุขภาพควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 4) ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย การพัฒนาการท่องเที่ยว เชิงสุขภาพและนิเวศ จากผลการศึกษาตามแผนงานวิจัยนี้ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและ มาตรการส่งเสริมนักท่องเที่ยวสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขต 4 จังหวัดภาคตะวันตกสู่เขต เศรษฐกิจพิเศษทวาย ที่ภาครัฐและภาคเอกชนควรส่งเสริมนักท่องเที่ยวโดยพิจารณากำหนด นโยบายและมาตรการ แบ่งเป็นด้านต่าง ๆ คือนโยบายด้านการส่งเสริมตลาดนักท่องเที่ยว นโยบายด้านการส่งเสริมนักท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ นโยบายการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว นโยบายการพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมในเขต 4 จังหวัด ภาคตะวันตกสู่เขตเศรษฐกิจ พิเศษทวาย นโยบายด้านการส่งเสริมและสนับสนุนด้านที่พักและแหล่งท่องเที่ยว นโยบายการ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว นโยบายด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน นโยบาย ด้านการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์และนโยบายด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

วัชร พืชผล และคณะ (2550) การวิจัยรูปแบบเส้นทางกิจกรรมและการสื่อความหมาย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษาสวนสมุนไพร ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัด สุราษฎร์ธานี โดยผลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้วิจัยได้รูปแบบเส้นทางภายในสวนสมุนไพร ซึ่งใน เบื้องต้นทางผู้วิจัยและผู้ประกอบการใช้เพียงหนึ่งเส้นทาง โดยมีจุดแวะชมภายในสวนสมุนไพร

จำนวน 6 จุด และระหว่างที่มีกาท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรนั้น จะมีกิจกรรมและการสื่อความหมายจากเอกสารคู่มือ แผ่นพับ รวมไปถึงป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ นอกจากรูปแบบเส้นทางภายในสวนดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาครั้งนี้ทางผู้วิจัยได้ข้อมูลเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างสวนสมุนไพรกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงกับสวนสมุนไพร ซึ่งประกอบด้วย ถ้าพระสวนสละอาทิตย์และโรงนวด ซึ่งเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร แต่เป็นลักษณะของเชิงเกษตรสุขภาพ เนื่องจากลักษณะเด่นของสวนสมุนไพรนั้นไม่ใช่เพียงแค่เป็นสวนเกษตรเพียงอย่างเดียว แต่ผลผลิตคือสมุนไพรนั้น เป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ดีต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก และนอกจากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นแล้วในการศึกษาครั้งนี้ ยังได้กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ทั้งต่อผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว เนื่องจากมีการออกแบบสำรวจไปยังนักท่องเที่ยวถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ควรมีในสวนสมุนไพร รวมไปถึงส่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวต้องการให้มีภายในสวนสมุนไพร เมื่อนำความคิดเห็นที่ได้จากผู้ประกอบการและชุมชน มาผนวกรวมกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ทำให้การศึกษาครั้งนี้ จะได้รูปแบบกิจกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และลงตัวสำหรับทั้งผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว และจากการออกแบบสำรวจไปยังนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ทำให้ผลตอบรับจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะเข้าไปเยี่ยมชมสวนสมุนไพรจำนวนมากขึ้น และการศึกษาในครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืนต่อไป

วิสิน ปัญญาอะตระกูล (2550) โครงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม (กำแพงเพชร สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบูรณ์) การวิจัยครั้งนี้มุ่งทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ระยองวัฒนธรรม โดยมีพื้นที่การวิจัย คือ จังหวัดกำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และสุโขทัย โดยได้ผลสรุปตามวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ 1) ศึกษาสำรวจข้อมูลอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพบว่า ด้านอุปทานการท่องเที่ยวมีแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น 154 แห่ง โดยอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มประวัติศาสตร์ 106 แห่ง และกลุ่มประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่สำคัญ 48 แห่ง ด้านอุปสงค์การท่องเที่ยวมีผู้เยี่ยมชมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีโอกาสขยายตัวเนื่องจากมีปริมาณการกลับมาเที่ยวครั้งที่ 2 และ 3 โดยมีความสนใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่สร้างตลาดการท่องเที่ยวเชิงรุกในรูปแบบ “แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง” ภายใต้อุดมการณ์ร่วมกันที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภายใต้นโยบาย “แดนด่านาน แหล่งวิรัชศิลป์และคนกล้า” 2) โดยกำหนดมาตรฐานในการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมและจัดลำดับความสำคัญเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลการประเมินแหล่งท่องเที่ยวสามารถจัดลำดับ

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็น 3 กลุ่ม โดยแบ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มพื้นที่หลัก จำนวน 22 แห่ง พื้นที่รอง จำนวน 40 แห่ง และพื้นที่เสริมจำนวน 92 แห่ง 3) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยพิจารณาจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพื้นที่ต่าง ๆ และพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพื่อนำมาสู่การจัดเส้นทางนำเที่ยว จำนวน 51 เส้น เป็นกลุ่มตำนาน 11 เส้น กลุ่มประวัติศาสตร์ 21 เส้น กลุ่มวัฒนธรรม 19 เส้น และ 4) ศึกษาเชิงปฏิบัติการแนวทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของประชามอบอุทยานประวัติศาสตร์ ณ บ้านนาต้นจั่น อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผลจากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรและด้านประชามในชุมชน โดยเน้นการพัฒนาเพื่อ “การค้นหาทีมงาน” เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย เรียนรู้ และประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของหมู่บ้านตลอดจนพัฒนาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของทีมงานกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพัฒนาบ้านนาต้นจั่นเป็นหมู่บ้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตัวอย่าง “Village Based Tourism” โดยมี 5 กลุ่มธุรกิจ และ 19 โครงการ โดยโครงการวิจัยได้ดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ เป็นโครงการต้นแบบ จำนวน 5 โครงการ

ศุภพร ไทยภักดี และคณะ (2552) การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์เกษตรในจังหวัดนครปฐม พบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพและจัดอันดับที่มีศักยภาพและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว 10 อันดับแรก ได้แก่ พระปฐมเจดีย์สวนสามพราน ฟาร์มจระเข้และสวนแสดงช้าง ตลาดบางหลวง บ้านเก่าเหล่าเต็งไม้ รศ. 122 พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (วิทยาเขตกำแพงแสน) พระราชวังสนามจันทร์ ตลาดน้ำวัดลำพญาและตลาดเก่าริมน้ำ วัดไร่จิง และพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย ส่วนผลิตภัณฑ์เกษตรประเภทอาหารที่ได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพ 10 อันดับแรก ได้แก่ น้ำพริกแม่ศรี เป็ดพะโล้ ผักปลอดสารพิษ ไวน์ส้มโอ ขนมเปี๊ยะครูสมทรง หน่อไม้ฝรั่ง ฝรั่ง มะพร้าว น้ำหอม ขนมเปี๊ยะดอกกุหลาบและข้าวหลาม ในขณะที่ผลิตภัณฑ์เกษตรประเภทไม่ใช่อาหารที่ได้รับการประเมินว่ามีศักยภาพ 10 อันดับแรก ได้แก่ สมุนไพรวังพรหม วานหางจระเข้ กล้วยไม้ ผ้าทอมือ ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร (นภาลย์) ปลาหางนกยูง (สายพันธุ์ญี่ปุ่น) ตุ๊กตาแม่ไม้มวยไทย ปลากระดี่สดจาก กล้วยไม้ (ตำบลโพรงมะเดื่อ) และผลิตภัณฑ์ผักตบชวา และจากการทำประชาพิจารณ์สามารถสรุปข้อเสนอแนะได้ดังนี้ ควรพัฒนาการประชาสัมพันธ์ของทั้งเรื่อง แหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์เกษตร นอกจากนี้รูปแบบการท่องเที่ยวควรพัฒนาให้เหมาะสมกับประเภทแหล่งท่องเที่ยวที่มี ขณะที่บรรจุกัญชีควรปรับปรุงให้ได้มาตรฐาน น่าเชื่อถือ และสวยงาม และควรมีสถานที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมสินค้าหรือของที่ระลึกของจังหวัดนครปฐม